

Н. М. Казмірчук,
методист центру практичної психології та соціальної роботи
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВППО)

Самоосвітня діяльність як фактор професійного зростання практичного психолога

Розглядаються проблеми, пов'язані з професійним саморозвитком практичного психолога як істотною передумовою його успішної професійної діяльності.

Ключові слова: професійне зростання, самоосвітня діяльність, професійний саморозвиток.

Kazmirchuk N. M. Self-Educational Activity as a Factor of Professional Growth of a Practical Psychologist.

The problems connected with professional self-development of a practical psychologist as the essential prerequisite for his successful professional activity are considered.

Key words: professional growth, self-educational activity, professional self-development.

Постановка проблеми. Серед завдань, які покладаються на психологічну службу навчального закладу, пріоритетним є формування молодого покоління, здатного до соціальної мобільності, самонавчання, самовизначення, самовдосконалення протягом усього життя. Така особистісно зорієнтована система освіти вимагає психологізації навчально-виховного процесу, опори на діагностичну основу. У зв'язку з цим суспільство ставить нові вимоги перед фахівцем психологічної служби навчального закладу. В наш час, коли відбувається оновлення системи освіти, він має демонструвати здатність і виявляти готовність до перебудови своєї професійної діяльності, що значною мірою залежить від його професійного рівня і майстерності.

На сучасному етапі розвитку суспільства система післядипломної освіти досить гнучко відтворює зміст цих перетворень. Відчутними є ті зрушення, що відбуваються між актуалізацією суб'єктної активності особистості та зростанням вимог до ефективної і результативної фахової діяльності практичного психолога. Саме на засадах усвідомлення практичним психологом професійної позиції у нього здійснюється вибір стратегій професійного саморозвитку, актуалізується усвідомлення особистісного досвіду, формуються фахові цілі, позитивне ставлення до своєї професійної діяльності.

Аналіз досліджень. Психологічна наука володіє серйозними розробками, що розглядають аспекти професіоналізації практичних психологів, зокрема, набуття ними фахового досвіду та розвитку професійної самосвідомості, вибору стратегій професійного саморозвитку.

Загальнопсихологічні та методологічні аспекти професійної самосвідомості досліджували К. О. Абульханова-Славська, Р. Бернс, І. С. Кон, К. Роджерс, А. В. Петровський, В. В. Столін, В. І. Слободчиков; теоретичні моделі, стандарти і вимоги до особистості психолога та його діяльності розкрито Г. С. Абрамовою, І. В. Дубровіною, Л. О. Кияшко, В. Г. Панком; виокремленню базових властивостей особистості та спеціальних здібностей, які впливають на ефективність діяльності практичного психолога, присвячено роботи Р. В. Овчарова, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепельової; проблемі створення спеціальних форм і методів навчання фахівців психологічної служби – спеціальні дослідження І. В. Вачкова, М. В. Молоканова, В. Г. Панка, Н. А. Побірченко, Т. С. Яценко.

У центрі уваги значної частини психолого-педагогічних досліджень є проблеми, пов'язані

з дослідженням професійного саморозвитку практичного психолога. Саморозвиток розглядається як істотна передумова для його успішної фахової діяльності. Найактуальніше ці питання звучать в аспекті набуття професійного досвіду, в центрі якого – розвиток професійної самосвідомості. Сьогодні психологічна наука розглядає професійну самосвідомість як феномен людської психіки. Самосвідомість зумовлює саморегуляцію особистістю власних дій у професійній сфері на основі пізнання професійних вимог, своїх фахових можливостей і зростання.

Професійна самосвідомість практичного психолога проявляється:

- в усвідомленні себе як представника певної сфери фахової діяльності;
- в умінні здійснювати саморегуляцію міжособового професійного спілкування;
- в умінні вибору стратегій професійного саморозвитку та самоосвіти.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах спостерігається розрив між новими завданнями, які стоять перед психологічною службою навчального закладу, і якістю їхньої професійної діяльності. Це стосується молодих практичних психологів, які, незважаючи на теоретичну підготовку у вищих навчальних закладах, виявляються не готовими до розв'язання проблем соціально-педагогічного і психологічного характеру, з якими зустрічаються у професійній діяльності.

З метою розвитку знань, умінь і навичок, набутих у вузі, молоді фахівці, внаслідок своєї недосвідченості, потребують більшої уваги з боку керівників освітніх закладів та методичних служб. Вирішити цю проблему можна завдяки цілеспрямованій роботі з молодими психологами в системі післядипломної педагогічної освіти.

Тому одним із пріоритетних завдань закладів післядипломної освіти є створення умов для формування та розвитку потреби в саморозвитку і в самоосвіті фахівців психологічної служби, оскільки без них неможливе професійне зростання. А саме:

- розширення обсягу пізнавальної інформації та джерел, способів її отримання, збагачення програмного матеріалу новітніми фактами і висновками, використання у роботі різних засобів навчання, використання додаткової літератури;
- перехід від репродуктивної до творчої діяльності: самостійне творче застосування отриманих знань, розв'язання нестандартних завдань;

– усвідомлення особистої та суспільної значущості самоосвіти і саморозвитку; демонстрація значущості системи знань, розуміння значущості кожного окремого завдання, заняття [2, 62].

Ідея саморозвитку особистості закладена в основу гуманістичної психології, засновниками якої є А. Маслоу, К. Роджерс, Ш. Мюлер та інші. Як вважав А. Маслоу, в основі особистості закладено мотиваційну сферу. Цю сферу утворює ряд взаємозалежних потреб: фізіологічні, потреби в безпеці, повазі та інші. Але вище місце займає потреба в самоактуалізації: людина прагне реалізувати весь свій потенціал здібностей, «щоб бути тим, ким вона може стати».

Мотивація саморозвитку зумовлена професійними освітніми потребами – бажанням удосконалити свою діяльність або уникнути зайвих проблем, щоб стати більш професійним.

У структурі мотивації виділяються такі складники:

– самосвідомість (усвідомлення близьких цілей, мотивів свого «я», своїх реальних і бажаних якостей, пізнавальні та когнітивні уявлення про себе, емоційне уявлення про себе);

– самонавчання (соціальне визначення, усвідомлення самоосвіти як суспільного та особистого обов'язку, переконання в можливості особистого розвитку, вивчення своєї професійної спрямованості, творчі мотиви);

– самовиховання (самозобов'язання, самонавіювання, самоконтроль, самоаналіз, самооцінка) [3, 189].

Мотиви для формування неперервної освіти дуже різноманітні. Серед них частіше зустрічаються такі:

- прагнення до постійного самовдосконалення;
- прагнення до самовираження;
- прагнення до самореалізації та самоствердження особистості;
- професійне зростання;
- розширення кругозору;
- підвищення рівня розвитку всіх видів компетентностей;
- наявність пізнавальної зацікавленості;
- створення позитивного іміджу серед учнів, батьків, колег;
- підвищення кваліфікаційної категорії під час атестації;
- отримання нагород;
- підвищення особистісного рейтингу на різних рівнях підпорядкування.

В основу організації самоосвіти практичного психолога покладено такі принципи:

- системність та послідовність самоосвіти;
- зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю психолога;
- взаємозв'язок наукових і методичних знань у самоосвітній праці психолога;
- комплексне вивчення психолого-педагогічних і науково-методичних проблем;
- відповідність змісту самоосвіти рівню підготовки фахівця, його інтересам та нахилам.

Самоосвіта фахівця психологічної служби здійснюється за наявності таких ознак:

- самоосвіта як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань або засвоєння

вже відомої наукової інформації, а набуття нових наукових і методичних знань, практичних навичок;

– самоосвіта повинна бути неперервною; поповнення й оновлення знань має здійснюватися на підставі попередньої професійної підготовки. Систематичність і безперервність цієї діяльності регулюються планами та програмами самоосвіти;

– самоосвіта має сприяти оволодінню психологом засобами застосування професійних знань у його практичній діяльності [4, 76].

Шляхом довершеної організації самоосвітньої діяльності постійно вдосконалюється професійна майстерність фахівця психологічної служби і, як наслідок, формується авторитет психолога серед учнів, батьків, колег. Таким чином, творчо працюючий фахівець сам собі створює імідж.

Важливою рисою самоосвіти практичного психолога є те, що результатом його роботи виступає не лише власне вдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток учнів: психолог має сам досягти успіху, щоб навчити цього їх.

Самоосвітню діяльність психолога можна розглядати як сукупність декількох «само-»:

– самооцінка – уміння оцінювати свої можливості;

– самооблік – уміння брати до уваги наявність своїх якостей;

– самовизначення – уміння вибрати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси;

– самоорганізація – уміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;

– самореалізація – реалізація своїх можливостей;

– самокритичність – уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;

– самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;

– саморозвиток – результат самоосвіти [4, 117].

Висновки. Самоосвіта є необхідною умовою професійної діяльності та зростання практичного психолога. Здібність до самоосвіти не з'являється разом з отриманням диплома, вона визначається психологічними й інтелектуальними показниками кожного окремого фахівця.

Сьогодні в школі потрібен передусім знаючий, розуміючий практичний психолог. Фахівець, який володіє необхідними знаннями й вміннями та усвідомлює шлях до їх набуття. Фахівець, який володіє принципами та методами пізнання теорії й практики своєї діяльності у навчальному закладі. Тільки за таких умов він буде здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях, які виникають під час практичної діяльності, критично оцінювати їх та оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають.

Отже, самоосвіта і самореалізація є важливими факторами професійного зростання фахівця психологічної служби в сучасних умовах. Тому на курсах підвищення кваліфікації практичних психологів цим питанням приділяється особлива увага.

Література

1. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / за ред. І. П. Зерона. – К. : Вінол, 2000. – 636 с.
2. Аспекти аналітичної діяльності як складова професійного становлення працівника психологічної служби системи освіти : метод. рек. / за ред. Л. Д. Покроєвої. – 2-ге вид., випр. та доп. – Х. : ХОНМІБО, 2010. – 160 с.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
4. Кльоц Л. А. Особливості розвитку поведінкового компоненту професійної самосвідомості практичного психолога / Л. А. Кльоц // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. 7. – Вип. 22. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 204 с.